

3 - 4 – SINFLARDA BADIY MATN USTIDA ISHLASH METODIKASI

Urazboyeva Sabohat Ortiqboyevna, Urganch innovatsion universiteti stajyor o'qituvchisi

МЕТОДИКА РАБОТЫ НАД ХУДОЖЕСТВЕННЫМ ТЕКСТОМ В 3 - 4 КЛАССАХ

Уразбоева Сабохат Артикбоевна, преподаватель-стажер
Ургенчского инновационного университета

METHODOLOGY OF WORKING ON ARTISTIC TEXT IN 3-4 GRADES

Urazboyeva Sabohat Artikboyevna, Teacher-trainee at Urganch
Innovation University

<https://orcid.org/0009-0000-2277-1488>

e-mail:
sabohat@icloud.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarini badiiy matn asosida bilimlarini shakllantirish va ularni nutqiy ravonlikka o'rgatish, shu bilan birga vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, vatanga munosib farzand bo'lish kabi tuyg'ular va ularni qanday qilib shakllantirishimiz to'g'risida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: matn, badiiy matn, vatanparvarlik, tarbiya, tafakkur, ijodkorlik.

Abstract: The article discusses how to shape the knowledge of elementary school students on the basis of literary texts and teach them to speak fluently, and at the same time educate them in the spirit of patriotism and how to form them.

Key words: text, artistic text, patriotism, education, thinking, creativity.

Аннотация: В статье рассматривается, как на основе художественных текстов формировать знания учащихся младших классов и научить их бегло говорить, и одновременно воспитывать их в духе патриотизма и как формировать их.

Ключевые слова: текст, художественный текст, патриотизм, воспитание, мышление, творчество.

KIRISH. Badiiy matn — bu adabiyotda yaratilgan, san'at va estetik maqsadlarni ko'zlab yozilgan matn bo'lib, uning asosiy vazifasi o'quvchini yoki tinglovchini estetik jihatdan zavqlantirish, ruhiy va emotsional ta'sir ko'rsatishdir. Badiiy matnni yaratuvchi muallif o'zining g'oya va fikrlarini, hissiyot va tuyg'ularini estetik jihatdan bezatilgan so'zlar orqali ifodalaydi, natijada o'quvchining tasavvur va his-tuyg'ularini uyg'otadi. Badiiy matnlarning ko'plab shakllari mavjud, ularning har biri o'ziga xos xususiyatlarga ega.

Badiiy matnning shakllari yozilish uslubi, mazmuni va badiiy vositalaridan kelib chiqqan holda

bir-biridan farq qiladi. Masalan, poeziya (she'riyat), proza (hikoya, roman), doston, drama (teatr asarlari) kabi shakllar mavjud.

Badiiy matnlarning mazmuni va shakli o'zaro chambarchas bog'liq bo'lib, har bir shakl o'zining badiiy vositalarini (metafora, tasvir, rang-barang ifodalar va hokazo) o'zi uchun xos tarzda ishlatadi. Shu bilan birga, badiiy matnning shakli va mazmuni adabiyotning turli janrlariga qarab o'zgarib turadi, bu esa o'quvchi yoki tinglovchining estetik tajribasini yanada boyitadi.

Badiiy matnning asosiy xususiyatlari:

1. **Badiiylik:** badiiy matnlarning eng muhim xususiyati ularning estetik maqsadga yo'naltirilganligidir.

2. **Tasvirlash:** badiiy matnlar tasvirlash orqali hayotning turli jihatlarini, tabiiy manzaralarni yoki inson xususiyatlarini ifodalaydi.

3. **Emotsional ta'sir:** badiiy matnlar o'quvchida turli his-tuyg'ularni uyg'otish uchun yoziladi.

4. **Imkoniyat va ijodkorlik:** badiiy matnlar yozuvchining ijodiy va san'atkorlik yondashuvini o'zida aks ettiradi.

5. **Mavzu va g'oya:** badiiy matnning asosiy mazmuni hayotning turli tomonlarini ko'rsatish bo'lib, muayyan g'oya, qarash yoki axloqiy masalalarni ilgari suradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METOD.

Tilshunos M.X.Hakimov ilmiy matn tadqiqiga bag'ishlangan dissertatsiya ishida bu haqda shunday yozadi: "Matn so'zining lug'aviy ma'nosida birikish, bog'lanish tushunchalarining borligi, shuning uchun matn tarkibi o'zaro qaysidir bog'lovchilar yordamida birikishini o'rganish.

Tilshunos E.Qilichev "Matnning lingvistik tahlili" deb nomlangan kitobida "Matn – hamma elementlari o'zaro zich aloqada bo'lgan va avtor nuqtayi nazaridan ma'lum bir maqsadga yo'naltirilgan nominativ – estetik axborotni ifodalovchi murakkab tuzilma" degan ta'rifni keltiradi[4:8].

MUHOKAMA. Badiiy matn ustida ishlashda qo'llaniladigan metodik yondashuvlar:

1. **Tahlil qilish.** Badiiy matnni o'qib chiqqandan so'ng, uning asosiy g'oyasini va muallifning maqsadini tahlil qilish zarur.

2. **Muhokama.** O'quvchilarga matnni o'qib chiqishdan so'ng, uning ma'nosi, qahramonlarning harakatlari yoki g'oyasi haqida savollar berish orqali muhokama o'tkazish.

3. **Ijodiy ishlar.** Badiiy matnni o'qib bo'lgach, o'quvchilarga o'z hikoyalarini yoki she'rlarini yozishni taklif etish.

4. **Vizualizatsiya.** Matndagi voqealar yoki qahramonlar asosida rasm yoki diagramma yaratish.

5. **Sahnalashtirish.** Badiiy matnni teatr sahnasida ijro etish yoki rollarga ajratib, o'quvchilarga personajlarni o'ynashni taklif qilish.

Muhokama. 3–4-sinflarda **badiiy matn ustida ishlash** metodikasi o'quvchilarning o'qish va

yo'zish qobiliyatlarini rivojlantirish, matnni tushunish, tahlil qilish va uni estetik jihatdan qadrlashga o'rgatish maqsadiga mo'ljallangan.

1. Matnni tanlash: badiiy matnni tanlashda bolalar yoshiga, psixologik va rivojlanish xususiyatlariga mos bo'lishi kerak. Matn qiziqarli, bolaning ongiga mos bo'lishi zarur.

- Hikoyalar: oddiy syujetli, bir nechta qahramonlar va sodda voqealarga asoslangan hikoyalar.

- She'rlar: bolalarga mos, qisqa, ritmik va tushunish uchun oson she'rlar.

- Afsonalar va dostonlar: xalq og'zaki ijodining namunalaridan foydalanish mumkin.

2. Matnni o'qitishda asosiy metodlar. Badiiy matnni o'qitish metodikasi faqat matnni o'qish bilan cheklanmaydi, balki o'quvchilarning matnni qanday anglashlarini, tasavvur qilishlarini va his qilishlarini o'rganish zarur.

a. O'qishdan oldin ishlash;

b. O'qish davomida ishlash;

c. O'qishdan keyin ishlash.

• Tahlil qilish;

• Savol-javob;

• Yaratish va taqqoslash;

• Yozma ishlar.

3. Fikrlarni va tasavvurni rivojlantirish.

Badiiy matnni o'rganishda o'quvchilarning tasavvuri va fikr yuritish qobiliyatini rivojlantirish juda muhim. Bu yoshdagi bolalar hali ham o'z hayot tajribalarini kengaytirishda, yangi obrazlar va tushunchalar yaratishda qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin.

4. Matnni tushunishga va tahlil qilishga yordam beradigan o'yinlar va faoliyatlar: O'quvchilarni faollashtirish uchun turli o'yinlar va faoliyatlar kiritish mumkin.

5. Badiiy matnni mulohaza qilish va baholash. Badiiy matnni o'rganish yakunida o'quvchilarni ularning fikrlari, mulohazalari va izohlari bilan bo'lishishga rag'batlantirish zarur[3:9].

3-4-sinf darsliklaridagi berilgan mashqlarni ko'rib chiqamiz, solishtirib ko'ramiz va matnlar bilan o'quvchilar qanday shartlar asosida ish olib borishini o'rganamiz. 3-sinf ona tili darsligi 101-mashqni tahlil qilib chiqamiz. Mashq sharti: "9-may Xotira va qadrlash kunini qanday o'tkazishingiz haqida matn yozing.

Xotira muqaddas (Ibrat)

Odamzod umri davomida elim deb, yurtim deb barakali mehnat qiladi. Ba'zilar Vatan uchun jonini fido etadi. Ba'zilar halol ishlab, faxriylar safidan munosib o'rin oladi. Vatan ozodligi va mustaqilligi uchun jonini fido etgan ajdodlar yodi minnatdor avlodlar xotirasida abadiy saqlanadi. Vatan ravnaqi, farovon hayot uchun fidokorona mehnat qilgan faxriylar e'zozlanadi, hurmat bilan qadrlanadi".

4-sinf ona tili darsligi 40-mashqni tahlil qilamiz. Mashq sharti: "Partadoshingiz yoki sinfdoshingiz bilan "Men Vatanimni sevaman" mavzusida interyu tayyorlang va taqdim eting[1:70].

"Men Vatanimni sevaman" mavzusida interyu rejasi:

1. Tanishtiruv

2. Suhbatdoshingiz haqida qisqacha ma'lumot

3. Savollar

a) Vatan deganda nimani tushunasiz?

b) Vatan oldidagi burch va majburiyatlaringiz.

d) Siz kelajakda vatan uchun nimalar qila olishingizni ko'z oldingizga keltira olasizmi?

e) Yurtimizga kelgan chet ellik do'stlaringiz sizdan vatanningizdagi milliylikka xos bo'lgan jihatlarni so'rasa nimalarni ayta olasiz?"

4. Xayrlashuv[2:32]

Berilgan har ikkala mashqda Vatan haqida matn tuzish va tahlil qilish, shu bilan birgalikda suhbat olib borish topshiriqlari qo'yilgan.

Ushbu matn asosida o'quvchilar bir tomondan Vatan tushunchasi va uning mustaqilligi va bugungi kunga qadar qanday ishlar olib borilganligi va vatan oldidagi har bir farzandning burchlari haqida ma'lumotlarga ega bo'lsalar, ikkinchi tomondan matn yozish va matndagi bog'lanishli nutqning izchilligini topshiriqni bajarish bilan birga o'rganib boradilar. Shu bois o'quvchilar

matn bilan ishlaganda ilmiy bilimlar bilan birga nutqiy komponentlarni ham oshirib boradilar.

XULOSA. Badiiy matn bilan ishlashda muhim jihat shundaki, o'quvchilarga matnni faqat o'qish bilan cheklanmasdan, uning badiiy strukturasi va uslublarini chuqur tahlil qilish, matndagi badiiy vositalarni tushunishga imkon yaratish va ijodiy fikrlashni rivojlantirish zarurdir. 3-4-sinf o'quvchilari uchun badiiy matnlarni o'rganishda interaktiv va ijodiy metodlarning qo'llanilishi samarali bo'ladi. Ushbu metodlar qatoriga muhokama, rasm chizish, teatrlashtirish kabi usullar kiradi. Bunday yondashuvlar o'quvchilarga matnni faqat intellektual darajada emas, balki emotsional va ijodiy nuqtayi nazardan ham tahlil qilish imkonini beradi. Bu esa o'quvchilarning fikrlarini erkin ifodalashiga yordam berib, adabiyotga bo'lgan qiziqish va e'tiborlarini oshiradi. O'quvchilarda adabiy asarlarni o'zlari talqin qilish va yangi fikrlarni ilgari surish qobiliyatini rivojlantirish, shuningdek, ularning estetik tafakkurini shakllantirishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. 3-sinf ona tili darsligi D.D.Baynazarova, M.E.Toirova. "Navda Edutainment". Toshkent, 2023.
2. 4-sinf ona tili darsligi. D.D.Baynazarova, M.E.Toirova. "Navda Edutainment". Toshkent, 2023.
3. Qosimova K, Matchonov S, G'ulomova. Ona tili o'qitish metodikasi. T.Boyo, 2022.-304.
4. Matchonov S. "Boshlang'ich sinflarda ona tili va uni o'qitish metodikasi" (Boshlang'ich ta'lim talabalari uchun darslik). T.:Ishonchli hamkor, 2021-y.
5. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. Toshkent - O'zbekiston. 2016. 56 B.
6. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. Toshkent - O'zbekiston. 2016. 488 B.

